

AL DENTE 2021 – ABELE SPELEN

Toneelgroep Al Dente speelt

Abele Spelen

Inhoud

Toneelgroep Al Dente

1. Theater
2. *Abele spelen*
 - 2.1 Toneel in de Middeleeuwen
 - 2.2 Hulthemse handschrift
 - 2.3 Inhoud van de abele spelen
 - 2.4 Bewerking door Al Dente
 - 2.5 Opvoeringsgeschiedenis
 - 2.6 Al Dente en de abele spelen
3. *Vorbereiding theaterbezoek*
4. *Verwerking theaterbezoek*

Voorstellingen

De Ware Liefde
Kagerstraat 1
Leiden

Data

20.15 uur

- do 11 nov try-out
- vr 12 nov première
- za 13 nov
- zo 14 nov 13.00 en 16.00 uur
- do 18 nov
- vr 19 nov
- za 20 nov
- wo 24 nov
- do 25 nov
- vr 26 nov

Bewerking en regie

Jos Nijhof

Spel

Lanseloet

- Pol Juffermans *Lanseloet, prins van Denemarken*
- Daniëlle van Dongen *Sanderijn, geliefde van Lanseloet*
- Christine Arentshorst *moeder van Lanseloet & boswachter in Rawast*
- Lieuwe van der Weij *Reinout, dienaar van Lanseloet*
- Jasper Groos *echtgenoot van Sanderijn*

Esmoreit

- Luke van Dongen *Esmoreit, prins van Sicilië*
- Bram Wildeman *Meester Platus, raadsheer van de koning van Damascus & koning van Sicilië*
- Jasper Groos *Robbrecht, neef van de koning van Sicilië*
- Iris de Loor Damiët, *dochter van de koning van Damascus*
- Wim de Rue *koning van Damascus*
- Christine Arentshorst *koningin van Sicilië*

Gloriant

- Ernst Diek *Gloriant, hertog van Brunswijk*
- Hannah Groos *Gerarda, tante van Gloriant & Valentief, paard van Gloriant*
- Maaïke Roovers *Govarda, raadvrouw van Gloriant & Florentijn, dochter van de Rode Leeuw*
- Wim de Rue *Rogier, knecht van Florentijn*
- Lieuwe van der Weij *Rode Leeuw, heer van Abelant*
- Luke van Dongen *Fleurant, neef van de Rode Leeuw*
- Pol Juffermans *beul*

Al Dente. Toneelgroep

TONEELGROEP AL DENTE

Toneelgroep Al Dente is in 1993 opgericht en heeft in het verleden een aantal toneelklassiekers gespeeld (*Hamlet, Alkestis, Faëton*) naast minder bekende teksten en eigen bewerkingen (*De zondagswandeling, Circus Mrozek, Villa des Roses*). Kenmerkend voor Al Dente is de directe, confronterende manier van acteren, waarbij de acteurs zich niet verstoppen achter hun personage, en waarbij het proces - theater maken - zichtbaar blijft in het product - de voorstelling. 'Probeer het niet te zijn, probeer het te spelen' is dan ook het motto van regisseur Jos Nijhof. Al Dente is de vaste bespeler van het kleine theater De Ware Liefde aan de Kagerstraat 1 te Leiden (Visser 't Hooft Lyceum). Daarnaast speelde Al Dente in Leiden onder meer voorstellingen in De Waag, in Scheltema, in het voormalige Weeshuis, in de Hortus Botanicus en op de Begraafplaats Groenesteg in Leiden.

1. THEATER

Waarschijnlijk hebben jullie allemaal wel eens een toneelvoorstelling bezocht. Omdat toneel spelen een bezigheid is van mensen die in levenden lijve voor je staan, stelt toneel niet alleen eisen aan de acteurs, maar ook aan de toeschouwers.

Ga maar na: voor een acteur op een filmdoek maakt het niet uit of jij in de zaal zit te lachen, zit stil te zijn of lawaai te maken. Hij hoort het niet wanneer je mobiel afgaat of wanneer je een zak chips zit leeg te eten. Maar voor een toneelacteur is dat natuurlijk heel anders.

- Hoe ervaart een toneelacteur de aanwezigheid van mensen in de zaal, denk je?
- Misschien spreek je wel uit ervaring! Heb je zelf weleens toneel gespeeld? Bijvoorbeeld in de musical van groep 8, bij een kinder- of jeugdtheaterclub, bij feestjes in de familie?
- Zo ja, wat herinner je je daarvan? Bijvoorbeeld van de voorbereidingen, van de zenuwen tijdens de voorstelling, van de reacties achteraf?
- Als een toneelspeler zegt: 'Ik ben de keizer van China', is hij dat dan ook echt? Natuurlijk niet! 'Toneelspelen is liegen' zegt men wel eens: kun je begrijpen wat daarmee bedoeld wordt?
- Heb je wel eens een toneelstuk gezien in bijvoorbeeld het dorps huis, de Leidse Schouwburg of een ander theater(tje)? Bijvoorbeeld een kinder- of jeugdvoorstelling of een voorstelling waar familieleden of bekenden in meespeelden? Wat vond je van die ervaring?

THEATER

2. Abele Spelen

2.1. Toneel in de Middeleeuwen

Toneelspelen is iets van alle tijden, maar zeker is dat in de Middeleeuwen de katholieke kerk een stimulerende rol heeft gespeeld bij de ontwikkeling van het toneel. Aanvankelijk verzette de kerk zich heftig tegen dit volksvermaak, maar later nam dat verzet af en werd toneel nota bene steeds vaker gebruikt bij kerkdiensten. Voor de **analfabete** bevolking werden die diensten - waarbij als taal het Latijn werd gebruikt - daardoor veel begrijpelijker en dus aantrekkelijker. Vanuit de kerk heeft het toneel zich vervolgens in verschillende fasen ontwikkeld:

1. Het toneel vond eerst plaats *tijdens* de (Latijnse) kerkdiensten zelf, heel simpel, bijvoorbeeld doordat priesters en koorzangers de rollen van Maria en andere bijbelse figuren gingen lezen en zingen. Kijk maar naar dit stukje uit een Paaslied (vertaald uit het Latijn). Het is een lied, maar óók toneel, inclusief een verdeling van rollen:
 - *Engel:* Wie zoekt gij in het graf, o Christusvereerders?
 - *Vrouwen:* Jezus van Nazareth, o hemelbewoner.
 - *Engel:* Hij is hier niet, Hij is opgestaan, zoals hij voorspeld had. Ga en bericht dit, zeggende: De Heer is uit het graf opgestaan.
2. Later kwamen er, niet tijdens, maar *na afloop* van de kerkdienst, meer uitgebreide voorstellingen, niet met gezongen, maar met gesproken **dialogen** ('gesprekken'), gespeeld door priesters, en nog steeds in het Latijn. In een oud verslag van zo'n voorstelling lezen we het volgende:
 - *Op de zondag na Driekoningen voerde men om drie uur in de middag in de kerk een indrukwekkend spel op. Drie priesters kwamen verkleed als koningen te paard de kerk binnen, elk uit een eigen toegangsdeur en met een groot gevolg, terwijl het als engelen verklede koor boven bij het orgel het Gloria aanhief. Beneden waren herders in de weer met hun schapen. Van achter uit de kerk schoot een ster naar het altaar die de koningen naar de plaats leidde waar de Heilige Familie rond de kribbe*

stond. Daar offerden de drie koningen er hun gaven. De stad was om deze bijzondere voorstelling de hele dag in rep en roer en er was nog nooit zoveel volk in de kerk geweest...

3. Doordat deze zogenaamde **liturgische drama's** nogal uitbundig werden - met vaker komische scènes en bijvoorbeeld met echte dieren als schapen, een os en een ezel in de kerk - bepaalden de kerkelijke overheden dat de spelen verplaatst moesten worden naar de pleinen en de straten *buiten* de kerkmuren. De teksten waren vanaf toen niet langer in het Latijn, maar in de volkstaal, waarbij niet-geestelijken ('leken') optraden als acteurs.

4. Uiteindelijk leidde deze ontwikkeling tot de bloei van toneel met een **wereldlijke**, niet-godsdienstige inhoud, gespeeld in de volkstaal en steeds vaker met inzet van beroepsacteurs.

2.2. Hulthemse handschrift

Iets over de abele spelen vertellen, betekent in de eerste plaats: iets vertellen over het zogenaamde Hulthemse handschrift. Op 1 april 1811 wist boekenverzamelaar Charles van Hulthem op een Brusselse veiling de hand te leggen op een Middeleeuws (verzamel)handschrift voor de som van vijf en een halve frank. Een verzamelhandschrift is een werk uit de periode waarin de **boekdrukkunst** (circa 1445) nog niet was uitgevonden. Het is dus volledig met de hand (met een scherp gepunte ganzenveer en met inkt) geschreven en bevat een verzameling van verschillende soorten teksten, bijvoorbeeld teksten van liederen, gedichten en toneelstukken. In 1836, vier jaar na Van Hulthems dood, kocht de Belgische staat diens complete **bibliotheek** aan voor 279,400 frank: bijna het volledige bedrag dat de rijksbegroting dat jaar

voor kunst en letteren had gereserveerd. In deze bibliotheek bevond zich dus ook het genoemde handschrift. In de loop der jaren werd duidelijk dat het hier om een werk van geweldig belang ging. Het stamt uit circa 1400 en bevat 686 voornamelijk korte teksten, meestal in dichtvorm.

Onderzoek heeft uitgewezen dat in de loop van de geschiedenis minstens 37 bladzijden verloren zijn gegaan, maar niettemin telt het handschrift nog altijd zo'n 500 bladzijden, in twee **kolommen** opgemaakt met gemiddeld 50 regels per kolom, alle geschreven door één vormvaste hand. Dat laatste is bijzonder en mag met recht een **monnikenwerk** heten: het (over)schrijven van teksten was een werk dat inderdaad (meestal) werd gedaan in kloosters door schrijfvaardige monniken.

2.3. Inhoud van de abele spelen

Het Hulthemse handschrift is een schatkamer van veertiende-eeuwse teksten, met als hoogtepunt de vier abele spelen. Zeer waarschijnlijk betekent het woord 'abel' zoiets als *kunstig, verheven*, en dat kan dan zowel slaan op de inhoud als op de manier waarop ze geschreven zijn. De spelen horen tot de oudst bekende vormen van wereldlijk toneel in West-Europa. Uit het handschrift valt op te maken dat ze bij een opvoering steevast werden gevolgd door een korte klucht (ook wel **sotternie** genoemd): het publiek, zo vond men, moest in een opgewekt humeur de thuisreis aanvaarden.

De spelen tonen een geromantiseerde wereld van edellieden en jonkvrouwen, zonder bloedige toernooien en veldslagen. De aandacht gaat vooral uit naar:

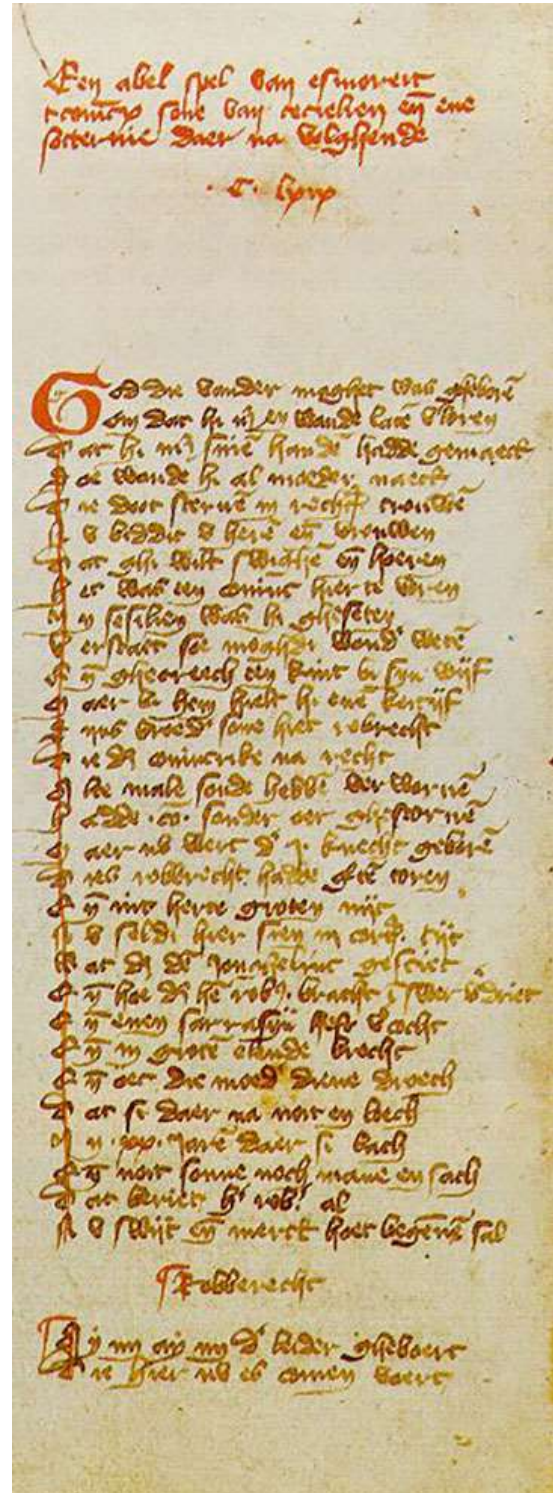
- *hoofsheid*
- *geloofsverschil*
- *standsverschil*
- *liefde*.

Het woord **hoofsheid** is afkomstig van het woord 'hof' en verwijst naar de gedragscodes van de middeleeuwse **adel**. In de betere kringen van de samenleving gold, dat mannen wellevend en galant moesten zijn. Vooral dienden ze hun (seksuele) driften te beheersen. Voor vrouwen gold onder andere dat ze kuis moesten zijn en dat ze moesten spreken in beschaafde taal. In een middeleeuwse tekst over omgangsvormen lezen we bijvoorbeeld dit:

- *Vrouwen behoor je te eren zoveel je kunt; je mag niet minachtend over hen spreken. Je moet hen niet slecht beoordelen, wij*

zijn immers allemaal uit een vrouw geboren.

- *Wanneer een beter of verstandiger mens dan jijzelf het woord tot je richt, moet je je mond houden terwijl hij spreekt. Het is onhoofs om iemand in de rede te vallen, voordat hij helemaal uitgesproken is.*

Het begin van Esmoreit in het Hulthemse handschrift. De aankondiging bovenaan luidt: Een abel spel van Esmoreit van Ceciliën ende ene sotternie daer na volghende

Hieronder een korte samenvatting van elk van de spelen:

- **Vanden winter ende vanden somer** draait om de vraag welk seizoen voor het praktiseren van de liefde het meest geschikt is, de winter of de zomer. Aan het woord zijn personages met namen als Die Somer (Zomer), Die Winter (Winter), Loiaert (Luiaard) en Moiaert (Mooierd). De personages verbeelden eigenlijk geen mensen van vlees en bloed, maar ze verwijzen naar bepaalde abstracte begrippen en eigenschappen. Als **allegorie** staat dit spel apart van de de andere spelen.
- **Lanseloet van Denemerken**, over prins Lanseloet van Denemarken en de onhoofse behandeling van Sanderijn, de hofdame van zijn moeder, is het bekendste abele spel. Lanseloet tekent zijn eigen doodvonnis nadat hij door een gemeen advies van zijn moeder de kuise Sanderijn heeft verkracht die daarna weglucht van het Deense hof en in Afrika de ware liefde vindt. Lanseloet krijgt spijt van zijn brute daad en sterft uiteindelijk van verdriet en ellende. Te laat realiseert hij zich dat hij dat hij de ware liefde heeft veronachtzaamd. Tot drie keer toe komt in dit spel dezelfde **parabel** voor. In een parabel worden twee zaken met elkaar vergeleken: bijvoorbeeld een bekend gebeuren uit de natuur of uit het dagelijks leven en een bepaalde waarheid die men daarmee duidelijk wil maken.
- **Esmoreit**, de christelijke kroonprins van het koninkrijk Sicilië, wordt als baby door zijn neef verkocht aan het hof van verre Damascus, waar de islamitische prinses Damiët liefde opvat voor de eenmaal volwassen hoofdpersoon. Die liefde is wederzijds: op zijn beurt houdt Esmoreit zielsveel van Damiët. Maar Esmoreit verlaat Damiët omdat hij onzeker is over zijn afkomst. Pas wanneer hij heeft ontdekt eveneens van koninklijken bloede te zijn, kan niets, zelfs niet het geloofsverschil, een huwelijk nog langer in de weg staan.
- **Gloriant** heeft eveneens de liefde als centraal onderwerp. In het begin van het spel zijn zowel de zelfingenomen Gloriant, de christelijke leider van het hertogdom van Brunswijk, als de islamitische prinses Florentijn niet bereid tot het aangaan van

een huwelijk. Uiteindelijk echter deinzen ze er beiden niet voor terug alles op te geven voor hun wederzijdse liefde. Na een spannend avontuur dat hen beiden in de gevangenis brengt, komt ook hier alles goed.

2.4. *Bewerking door Al Dente*

Op zichzelf is het misschien vreemd om vier toneelteksten in één voorstelling te stoppen, maar toch is dat wat Al Dente gedaan heeft. Ieder abel spel is op zichzelf niet lang van duur en bovendien: de personages zijn soms zeer uitvoerig aan het woord en wat ze te zeggen hebben, kan heel vaak in minder woorden. Voor een modern publiek is een korte en snelle manier om iets uit te drukken vaak aangenamer om naar te luisteren. In de bewerking is daarom nogal wat tekst 'gesneuveld'.

Verder: *Vanden winter ende vanden somer* is in de bewerking als afzonderlijke tekst buiten beschouwing gelaten. Er wordt nog wel naar dit spel verwezen, maar dan door een zekere mevrouw Zomer en een zekere mevrouw De Winter die beiden de zomer en respectievelijk de winter verdedigen als het meest geschikte seizoen voor de liefde. Op die manier introduceren ze spelenderwijs het onderwerp 'liefde' in de voorstelling, waarop de andere drie spelen daarna voortborduren. Die andere spelen vormen de kern: *Lanseloet*, *Esmoreit* en *Gloriant* komen in drie 'porties' langs, steeds na de eerste en tweede portie met iets wat in de filmwereld een **cliffhanger** wordt genoemd. De derde en laatste portie van ieder spel eindigt met een rechtsreeke aanspreking van het publiek en het woord 'amen', precies zoals dat ook in de oorspronkelijke teksten gaat. Kijk maar naar de manier waarop in de originele tekst *Esmoreit* eindigt:

Aldus eest menechwerf gesciet:
 Quade werken comen te quaden lone,
 Maer reine herten spannen croene
 Die vol doeghden sijn ende vol trouwen.
 Daer omme radic heren ende vrouwen
 Dat ghi u herte in doeghden stelt;
 So werdi in dinde met God verselt
 Daer boven inden hoghen trone
 Daer die inghelen singhen scoene.
 Des onne ons die hemelsche Vader,
 Nu segt Amen alle gader.

De tekst hierboven is door schrijver en dichter Gerrit Komrij op de volgende wijze uit het **Middel Nederlands** vertaald:

Zo is het al zo vaak gebeurd:
Een kwade arbeid vangt kwaad loon,
Maar een rein hart, dat spant de kroon,
Het hart dat deugdzaam is en trouw.
Ik raad u aan – gij heren, vrouwen –
Met heel uw hart naar deugd te haken:
Aldus zult u tot God geraken,
Daarboven op zijn hoge troon,
Waar de engelen zingen, schoon.
Dit gunne ons de Hemelse Vader!
Nu zegt Amen, altegader.

Net als in de vertaling van Komrij - waaruit sommige stukjes tekst zijn overgenomen - is ook in de bewerking van Al Dente de taal van de middeleeuwen vervangen door meer alle-daags, begrijpelijk Nederlands. Maar bij Al Dente is nóg iets gebeurd: het rijm is weliswaar voor een deel gehandhaafd, maar voor een groot deel ook vervangen door gewone, gesproken **omgangstaal**. Anders gezegd: in de voorstelling van Al Dente wisselen **poëzie** en **proza** elkaar voortdurend af. Dat is niet alleen gedaan om de eentonige 'dreun' van het rijm te doorbreken, maar bijvoorbeeld ook om sommige tekstgedeeltes op een minder omslachtige manier over te brengen of om onderscheid te maken tussen meer en minder emotionele **passages**.

De abele spelen (*inclusief de sotternieën*) in de vertaling van Gerrit Komrij (uitgegeven in 1989). Originele tekst en vertaling staan hierin naast elkaar.

Een voorbeeld, opnieuw uit *Esmoreit*. Damiët, de dochter van de koning van Damascus, is met Meester Platus, astroloog aan het hof van die koning, naar het eiland Sicilië vertrokken, beiden verkleed als pelgrims. Ze willen niet herkend worden, want ze zijn daar op een heimelijke missie: ze zoeken Esmoreit, die op zijn beurt naar Sicilië was gegaan om

te achterhalen wie zijn biologische ouders zijn. Wanneer dat de koning en de koningin van Sicilië blijken te zijn, ligt de weg vrij naar een huwelijk tussen Damiët en Esmoreit. Het onderstaande fragment gaat over hun gelukkige weerzien.

MEESTER PLATUS

Denk erom, lieve **Damiët**,
we zijn nog steeds pelgrims, vergeet **het...**

DAMIËT

... niet! Nee, nee, meester **Platus**
ik ben me bewust van m'n nieuwe **status**.

ESMOREIT van opzij

Dat lijkt wel de stem van Damiët! O, heilige Maria, moeder van God. Toe, zeg iets. Zeg nóg iets!

DAMIËT

Ach, lieve, lieve **Esmoreit**,
ik mis je al zo lange **tijd**.

Was je maar hier en wist ik **maar**
waar ik je kon vinden... **wáár**.

ESMOREIT

Zoek niet langer. Hier! Hier ben ik, ver-
heven vrouwe!

M'n hart bonkt... Bent u het **echt**?

DAMIËT

Ik **bén** het, Esmoreit, 't is wat je **zegt**.
Let niet op deze kleding en die van hem,
van meester Platus, die je wel kent, en die
mijn beschermheer was tijdens onze zoek-
tocht naar jou.

ESMOREIT

Damiët, jonkvrouw! Platus, meester!
roept Vader! Vader! Dit is Damiët, vader,
over wie ik u vertelde. Zij is zo goed.
En zij heeft zoveel voor mij **gedaan**.

KONING

Dan neem ik haar in blijdschap **aan**.

Wees welkom, lieve **Damiët**,
jij zult hier op Sicilië **met**
de hoogste kroon worden **beloond**.

Ik draag die over aan mijn **zoon**
en stellig zul je met hem **trouwen**.

Dit arme lijf is al zo **oud en**
ik vrees dat ik het niet meer torsen kan...

2.5. Opvoeringsgeschiedenis

Ongetwijfeld waren aan het eind van de middeleeuwen de abele spelen zeer populair. In onze tijd echter worden ze nog maar zeer zelden vertoond. Een zeer spectaculaire opvoering van alle vier de stukken vond plaats in 1993 door theatergezelschap *Het Zuidelijk Toneel* uit Eindhoven onder regie van de Belgische actrice en regisseuse Dora van der Groen. Veel meer dan de titel had de voorstelling met de Middeleeuwse toneelstukken echter niet gemeen.

Dora van der Groen vond dat de spelers en zichzelf vooral hun eigen gang moesten kunnen gaan, zonder zich al te veel aan te trekken van de inhoud van de teksten. Het resultaat was een voorstelling waar het publiek en de pers nogal negatief op reageerden.

Abele Spelen door *Het Zuidelijk Toneel* (1993)

De critici gaven twee redenen waarom ze niet erg kapot waren van deze aanpak: 1. de tekst werd niet gerespecteerd en slechts teruggebracht tot een aantal nauwelijks herkenbare flarden; 2. er werd veel te vrij omgegaan met de inhoud van de tekst en het accent lag daarbij te sterk op de **erotiek** (er kwam nogal wat seks in deze uitvoering voor) en te weinig op de onlichamelijke, hoofse liefde (waar het in deze spelen eigenlijk om zou moeten gaan).

Bijna vijftien jaar na *Het Zuidelijk Toneel* kwam *Het Waterhuis* uit Rotterdam in 2007 eveneens met een behoorlijk bewerkte versie van de abele spelen, speciaal voor jongeren van veertien jaar en ouder. Hier was sprake van meer respect voor de oorspronkelijke teksten, maar tekstschrijver Roel Twijnstra en regisseur Kees van Loenen gingen toch ook heel vrij met de teksten om. Ze negeerden *Vanden winter ende vanden somer* volledig en lieten hun voorstelling spelen in en vanuit een slagerij in Rotterdam Noord.

Daar werken en wonen Damiët en haar brute vader en ontstaat er een onmogelijke relatie tussen Damiët en Esmoreit (die hier Bink heet). Vanuit het Esmoreit-verhaal ontwikkelen *Lanseloet* en *Gloriant* zich in een soort droomvorm.

De vertaling naar deze tijd blijkt bijvoorbeeld uit het benadrukken van de tegenstelling tussen christendom en islam, maar ook uit de meer of minder herkenbare wereld van jongeren met mobiele telefoons en met vrij heftige berichten over 'bitches' en 'pakken' en 'dumpen'. Kortom: ook in de voorstelling van *Het Waterhuis* kwam nogal wat seks voor.

In de voorstellingen van *Het Zuidelijk Toneel* en *Het Waterhuis* werden dus net als in die van Al Dente de abele spelen als één geheel ondergebracht.

Dat is vaker gebeurd, maar nóg vaker werden de spelen afzonderlijk opgevoerd: vooral *Lanseloet* stond nogal eens op het programma. Voor een beroemd voorbeeld moeten we ver terug in de tijd. In 1915 speelden *Die Haghespelers* het stuk onder de titel *Lanceloet ende Sanderijn*, geheel in de oorspronkelijke taal. Alle opvoeringen waren in de openlucht. De bekende acteur en toneelvernieuwer Eduard Verkade voerde de regie.

Lanceloet ende Sanderijn door *Die Haghespelers* (1915); ontmoeting van *Sanderijn* met de ridder uit *Rawast*

Niet alleen de foto geeft een bijzonder fraai tijdsbeeld, maar ook de recensies uit die periode doen dat:

"Wat ons van deze voorstelling bovenal zal bij blijven, is de weelde voor de oogen, geschonken door dat zachte groen van die heele omgeving, en daarin de figuren met hun stemmig gekleurde kostuums, en zich bewegend en gebarend met zorgvuldige vermijding van alles wat de sprookjesachtige stemming door te harde realiteit kon storen."

(*Middelburgsche Courant*, 12 augustus 1915)

2.6. Al Dente en de abele spelen

Aan het eind van een lange geschiedenis, waarin de abele spelen afzonderlijk dan wel gezamenlijk zijn opgevoerd, komen we anno 2021 terecht bij Al Dente. Over de toneelgroep en over de bewerking is hierboven al het een en ander gezegd, maar nog niet over de **intentie** van de groep met het spelen van deze teksten. Je kunt je immers afvragen waarom een toneelgroep juist nu met een viertal teksten uit circa 1350 aan de slag zou willen.

Doet die groep dat puur uit bewondering voor die mooie teksten? Of wil men ook nog 'iets' meegeven, een bepaald **inzicht** bijvoorbeeld, aan de toeschouwers die naar de voorstelling komen kijken en luisteren? Het zal je niet verbazen dat dat laatste inderdaad het geval is. In de **promotie** van de voorstelling licht Al Dente alvast een tipje van de sluier op. Kijk maar naar de posters en naar de voorkant van de flyers die her en der zijn verspreid:

De acteur die ons hier aankijkt heeft iets raadselachtigs, en dan niet alleen vanwege de manier waarop hij is uitgedost. Met zijn ogen lijkt hij ons iets te willen zeggen. Misschien ligt de bedoeling van die raadselachtige blik in de 'button' rechtsboven. Daar lezen we: 'Lessen in liefde voor alle seizoenen, alle standen & alle geloven'. Bevatten die woorden de kern van dat wat Al Dente met *Abele Spelen* uit wil dragen? Voor een antwoord op die vraag moet je natuurlijk naar de voorstelling komen. Misschien heb je dan

na afloop alleen een leuke middag of avond gehad, en meer ook niet. Misschien heeft de voorstelling je aan het denken gezet: over de liefde, over omgangsvormen, over verschillen tussen mensen die voortvloeien uit geboorte of geloof. Het kan allemaal, en het is allemaal goed. Het woord 'lessen' in de button moet je vooral niet te letterlijk opvatten. Je gaat naar een voorstelling en niet naar school...

Abele Spelen van Toneelgroep Al Dente; Lanseloet en Sanderijn

Abele Spelen van Toneelgroep Al Dente; de koning van Sicilië en zijn zoon Esmoreit

Abele Spelen van Toneelgroep Al Dente; alle spelers bij elkaar

4. ABELE SPELEN: VOORBEREIDING

Vóór de voorstelling

Algemeen

1. Bij het lezen van deze lesbrief en het bekijken van de foto's op pagina 8 krijg je vast al een bepaald beeld van de voorstelling. Hoe zal het eruit zien? Wat zal er allemaal gebeuren? Schrijf op wat jouw ideeën en verwachtingen zijn en vergelijk die met die van een klasgenoot.

Toneelgroep Al Dente

2. Leg uit wat volgens jou de regisseur bedoelt met zijn motto 'Probeer het niet te zijn, probeer het te spelen'. Denk, om je gedachten te bepalen, aan het 'omgekeerde' motto dat een regisseur zou kunnen hebben: 'Probeer het niet te spelen, probeer het te zijn'.
3. In de lijst van spelers zie je nogal wat 'dubbelrollen': dus één acteur speelt twee of meer rollen. Breng dat in verband met het motto van de regisseur: hoe (on)mogelijk is het voor een speler om 'het' in een voorstelling twee keer of vaker 'te zijn'? En... 'te spelen'?

Abele Spelen

4. In de tekst zijn nogal wat woorden en begrippen vetgedrukt. Hieronder volgen ze nogmaals: probeer steeds een goede omschrijving te geven. Soms haal je die rechtstreeks uit de tekst, soms moet je misschien andere bronnen raadplegen:
analfabeet - dialoog - liturgisch drama - wereldlijk - handschrift - boekdrukkunst - bibliotheek - kolom - monnikenwerk - sotternie - hoofsheid - adel - allegorie - parabel - cliffhanger - Middelnederlands - omgangstaal - poëzie - proza - passage - erotiek - intentie - inzicht - promotie

5. Hier zie je de voorkant van een recent boek over *etiquette*. Is er volgens jou verschil tussen moderne etiquette en Middeleeuwse *hoofsheid*? Motiveer je antwoord.

6. Op pagina 4 lees je dat het in de abele spelen steeds gaat om *hoofsheid - geloofsverschil - standsverschil - liefde*. In de samenvatting van elk van de spelen vind je niet steeds alle vier die onderdelen terug. Leg dat uit.
7. In de samenvatting van *Lanseloet van Denemarken* staat dat daarin tot drie keer toe dezelfde *parabel* voorkomt. Hieronder lees je die parabel, waarin Sanderijn spreekt tegen de edelman in Afrika met wie ze later zal trouwen.
- Wat probeert Sanderijn hier te vertellen?
- En waarom vertelt ze dat niet 'gewoon', maar in de vorm van een *parabel*?

Ik zal u graag dat genoeg doen.
Kijk naar die boom hier, mooi en groen.
Hij is zo edel en zo zoet
dat hij wel rijkelijk bloeien moet.
Maar gesteld nu, er kwam een valk,
van hoge adel, bepaald geen schalk,
en die kwam op een tak hier neergestreken
om er een bloesem af te breken,
eentje maar en daarna niet meer,
zou u dan, hoog verheven heer,
die mooie boom daarom gaan haten
en liever aan een ander laten?

8. Op pagina 5 is sprake van een *cliffhanger*. Kijk naar onderstaande video met een samenvatting van *Gloriant*, en bedenk in welke drie 'afleveringen' jij de volledige tekst van *Gloriant* zou 'opknippen', en dan met een mooie *cliffhanger* aan het eind van deel een en deel twee.
<https://www.youtube.com/watch?v=VfXsat8i0b8>
9. In de dialoog op pagina 6 zie je de rijmwoorden **vetgedrukt**. Hoe verklaar je het verschil dat hier in de bewerking is gemaakt tussen poëzie en proza: heeft het alleen te maken met het doorbreken van de eentonigheid? Of bijvoorbeeld ook met het benadrukken van bepaalde emoties?
10. Op basis van deze lesbrief kun je min of meer opmaken wat de verschillen zijn tussen de *Abele Spelen* van Het Zuidelijk Toneel, van Het Waterhuis en van Al Dente. Geef aan wat volgens jou de belangrijkste verschillen tussen de drie voorstellingen zijn.

5. ABELE SPELEN: VERWERKING

Recensie schrijven

Over de voorstelling *Abele Spelen* van Al Dente ga je een *recensie* schrijven. Een recensie is een kritische beschouwing van een kunstuiting (concert, tentoonstelling, boek), in dit geval dus van een theatervoorstelling. Belangrijk is - vooral voor vraag 4 tot en met 7 hieronder - dat je jezelf zowel tijdens het kijken als na afloop een mening vormt over de voorstelling:

Wat vind ik er nou eigenlijk van?

De volgende onderdelen komen in een theaterrecensie vrijwel altijd aan bod:

1. De *feiten* (titel van de voorstelling, naam van de groep, naam van de regisseur, namen van twee of meer speler(s), datum waarop de voorstelling is bijgewoond, plaats waar de voorstelling is bijgewoond)
2. De *inhoud* (waar de voorstelling in grote lijnen over gaat)
3. Het *thema* (waar het in de voorstelling om gaat)
4. De *regie* (hoe de regisseur is omgegaan met de teksten, welke keuzes hij heeft gemaakt)
5. De *vorm* of de *enscenering* (decor, kleding, belichting, muziek)
6. Het *spel* van de individuele acteurs (levendigheid, mimiek, geloofwaardigheid)
7. Een *algemeen eindoordeel* over de voorstelling

De mening die je hebt - over regie, enscenering, spel enzovoort - probeer je natuurlijk zoveel mogelijk te onderbouwen. Met andere woorden: door middel van *argumenten* geef je aan *waarom* je bepaalde dingen goed, minder goed of misschien zelfs slecht vindt.

Ga er vanuit dat je recensie geplaatst wordt in een jongerentijdschrift; je *doelgroep* wordt dus gevormd door mensen van ongeveer jouw leeftijd.

De opbouw van je recensie is aldus:

Titel ('Kop')

1. *Eerste alinea*: inleiding
Hierin: de feiten (1) en de inhoud (2)
2. *Tweede alinea*: beoordeling A
Hierin: je mening over thema (3) en regie (4)
3. *Derde alinea*: beoordeling B
Hierin: je mening over enscenering (5) en spel (6)
4. *Vierde alinea*: beoordeling C
Hierin: je eindoordeel (7)

Je recensie wordt beoordeeld op basis van de volgende criteria:

1. Heldere alinea-indeling (binnen de alinea regels volmaken; tussen de alinea's en na de titel een regel overslaan)
2. Inhoud (alle aspecten worden afdoende besproken)
3. Kwaliteit van de argumentatie
4. Correcte spelling
5. Rekening gehouden met de doelgroep

Ter inspiratie zou je eens hier kunnen kijken:

<https://www.theaterkrant.nl/recensie/>